

тичка студија о британским мисијама и односима Велике Британије према покретима у Југославији 1941—1943. Дикин је донео доста нових података. Несумњиво је да се целовита истина добија тек у прожимању свих извора и сведочанстава умешаних. Заједно са радовима југословенских историчара на ове теме, Дикинова књига отвара нове перспективе будућим истраживањима историчара, јер групише питања, разгрће засторе с непознатих дога-

ђаја, уноси размишљања која нису била присутна, покреће дилеме и даје нове подстреке у трагању за чињеницама које су остале и даље прекриврене тамом. Са грађом из британских архива, који више нису заборављени, као и нових доказа који ће временом свакако искрвати, британско-југословенски односи 1941—1943. прегуштају се све више историографији.

Б. Петрановић

Ю. В. ИВАНОВА, *Северная Албанија в XIX — начале XX в. Общественная жизнь*. Изд. „Наука“, Москва 1973, 256 стр.

Истраживаче друштвеног уређења на Балкану не престају да интересују планинске области овог полуострва, крајеви у којима су се особито дуго сачувале црте старих односа који ишчезавају. Последњих година је с правом знатно оживјело интересовање за проблеме „братстава“ и „племена“. Албанија је један од таквих рејона. У односу на њу потпуно је исправно постављање одавно интересантних питања: Какав је карактер урођен традиционалним групама рођака и племеника, у своје вријеме свуда распрострањених у динарском масиву? Шта их приморава да се оне толико дуго задржавају код мјесног становништва?

На рјешавање ових проблема директно се односи књига совјетског истраживача, научног сарадника Етнографског института Академије наука у Москви Јулије Владимировне Иванове.

Аутора интересује савремености блиски „период“ појава од 1850-их година до 1912. године. Она користи податке које је добила приликом личног упознавања с Албанијом (експедиција 1956. и 1958. године), „Закон Леке Дукађина“ из три фонда: Из Архива В. Богишића, списка Ш. Гечова и Б. Паљаја и извјештаје руских конзула у Скадру и Призрену из Архива спољне политике Русије у Москви. Као резултат свега тога, она је написала књигу веома значајну за балканологе и слависте.

Ј. В. Иванова од самог почетка упозорава читаоца да ће на компаративном плану користити два географска рејона — словенске области које се граниче с Албанијом и Кавказ. Она испуњава то обећање, па се паралеле Албаније са Црном Гором сријећу свуда у њеној књизи. Аутор се активно користио и југословенском литературом — и старијом и новијом. Поменимо само радове В. Богишића, М. Шуфлаја, Ј. Цвијића, С. Вукосавовића, В. Чубриловића, В. Ђурђева, Н. С. Мартиновића, И. Вожића, М. Краснића. Треба додати да су неке особености албанске привреде, нарочито номадско сточарство (испаше стада, организација номађења), веома сличне пастирском животу на Карпатима.

Аутор постепено уводи читаоца у бит догађаја које изучава. Пошто је описала природне услове Сјеверне Албаније (стр. 5—6) и кратко изложила догађаје краја XIX и првих година XX вијека („Осврт на социјалну историју Албаније“), она предлаже да се упознамо са етнографским карактеристикама рејона који изучава (стр. 27—34). Треба указати на сљедећу главу, „Привредни живот горштака“ (стр. 35—65). Она не само што је сјајно написана већ је и пуна свједочанстава без којих није могуће објаснити специфичности мјесног друштвеног уређења. Навешћемо само два примјера: Познато је како су у

прошлости људи били осјетљиви на организацију свадбених свечаности и парастоса. „Људи су још дуго причали о њима, о томе да ли је било добро и довољно дебелог меса на столовима, и исмијавали су домаћина ако није могао угодити гостима. Породица се старала да се не обрука и улазила је у велике трошкове, само да се не би унизила у очима јавнога мњења. А ствар је била ево у чему: Људи су користили могућност да се добро наједе. Објашњење толико просто, колико и трагично“ (стр. 49). Други примјер: „Степен зависности сељака од тржишта“, пише аутор, био је врло велики. Ако се трговачки саобраћај са тржиштем прекидао, људима је пријетила глад. Тако је 1879. руски конзул у Призрену И. Јастребов изнио мисао да Турци немају потребу да се боје могућег устанка Албанаца — нека власти просто „затворе пазаре“ и горштаке уморе глауу. (стр. 59). Ово је веома важно свједочанство за оне који су склони да прецјењују природни степен привреде горштака — сточара“.

Такви услови „полунатуралног, то јест у познатом степену натуралног уређења с елементима ситно трговачког“, у коме живе слободни општинари — основна је карактеристика албанског друштва. На то аутор пркива пажњу читаоца. Двије форме друштвеног уређења налазе се у центру истраживања: а) оне које су засноване на традицији крвног сродства (аутор се устручава да каже „крвно-родственичке групе“; подвучачеи преживјелост тих веза) и б) територијалне. Друге, лакше за карактеризацију су касније формације. То је „барјак“, административна јединица са правом самоуправе коју су створили Турци (у општем погледу), што је било „неки компромис, ублажавајући однос, између традиционалне родовско-племенске организације плаништака и мјесне организације османске владе“ (стр. 102). То је село, сеоска организација, са свим ознакама које карактеришу ту општину на Балкану (општинска имања, „комунице“, „кујрије“, сеоски збор, право предности,

„право прече купње“). Занимљиво је указати да албанска општина није никада вршила поновну поделу земље.

Наредне дјелове Ј. В. Иванова посвећује заједницама заснованим на традицијама крвне везе — „гвозд“ и његов рад, при чему је посебно интересантна анализа два „фиса“ и „влазнице“. Фис је директна аналогија црногорског племена. Може бити да су албански фисови дуже задржали шуме и планинске испаше у заједничком посједу, али схватање крвног сродства (егзогамија), заједничка част код Албанаца-хришћана и вјештачко стварање фисова из људи који нијесу повезани крвним сродством — исто је као и у Црногораца. Таква аналогија може се утврдити и кад се ради о влазници: она одговара „братству“, а мања влазница — „кући“. Прецизно се даје и оцјена влазнице. Ј. В. Иванова сасвим исправно види у њој варијанте *патронимије*, коју врло енергично истражују совјетски научници. Код ње је мање тачности у оцјени фиса. Он се квалификује као род (стр. 230), затим као заједница неколико братстава, а потом се приближава родовској заједници (стр. 230), иако никакву заједничку происводњу, карактеристичну за родовску заједницу, аутор не помиње.

Неразумљиво је, управо, и то зашто аутор за карактеризацију поретка који је постојао у фису користи добро познато неуспјело мишљење М. О. Косвена „идеолошко начело“. — Такви односи, као крвна освета, егзогамија, узамјамна помоћ — не одговарају појму „идеолошко“. Много простије било би кад би се тим везама дао назив који им по значењу и припада: „социјалне везе“.

Но, ако се у оцјенама са Ј. В. Ивановом можемо спорити, конкретни материјал, који је она нашла и обогатила, једно је од бољих мјеста у њеној књизи. Карактеристика општинских заједница у раду Ј. В. Иванове извршена је у неколико димензија. Описавши их као да их је нанијела на етнографску карту, она је дала „хоризонталу“ свог осврта, а

затим долази „вертикала“ — јер се за сваки од поменутих колектива износи његова административна, правна и социјална структура.

Право је било у центру ауторове пажње, па су му посвећене двије главе. Тако и треба, пошто се рад у знатној мјери односи на изучавање обичајног права. Ј. В. Иванова је избјегла досадно причавање правних норми. Она је ујединила разноврсна права у неколико ситуација — езогамију, гостопримство, крвну освету (глава „Правне категорије родовског друштва“), клетву, задану ријеч — „бесу“ (заглавље „Гарантне обавезе“ је слабо), плијењење стоке — „преја“, суд старјешина (глава „Обичајно, кривично и грађанско право“). Могуће је схватити аутора, када једним правним институцијама даје елементе родовског друштва а друге лишава те карактеристике. Овдје је присутна идеја да се појаве класифицирају по хронолошким ознакама. Али, обратимо пажњу на једну околност: сам аутор истиче да се у Албанији од друге половине XVIII до почетка XX вијека одвијала „растућа прогресија крвне освете“ (стр. 170). На тај начин, крвна освета, коју аутор учвршћује у категорију институција родовског уређења, у ново вријеме преживљавала „друго рођење“. Значи ли то да су архаичне појаве способне за регенерацију? Или, у крајњем случају, да је датирање у односу на обичајно право — сумњива ствар?

Блиставо су напиране странице о крвној освети, гостопримству или вјерности Албанаца према беси. Када аутор прича како старица скрива у свом дому госта-убицу свог сина и не издаје га, не треба говорити с каквим интересом се читају та мјеста у књизи. Црногорац се, може бити, таквим стварима неће зачудити, али за руског читаоца ова књига, на многим мјестима, открива читав свијет.

Правна карактеристика албанског друштва логично се завршава питањем: Које служи то право? Колико су у Албанаца на граници између XIX и XX вијека

израсли елементи класне структуре? Аутор одговара на то питање, карактеристишу друштвено уређење сјеверноалбанских горштака као прелаз из преткласног у класно друштво (стр. 238). И овдје се појављује ново, природно питање: „Шта се у том процесу (процесу формирања класа — М. Ф.) јавља прво — социјално раслојавање, или имовинска диференцијација?“ Дијелом „Богаташи и плебејци“ Ј. В. Иванова не оставља сумњу у погледу одговора. Магистрални пут, који је водио (али није довео) до формирања класа било је издвајање оних које је народ називао „ппећт“ или „крени“, старјешински слој родовско-племенских главара. Овај слој се није још довољно издвојио од осталог друштва. Он се посебно није ослободио од војне службе и друштвених радова (стр. 237) и успјеси класне диференцијације у том друштву, на тај начин, били су мали. А и треба ли, да додамо, датирати те успјехе у ново вријеме?

Још у италијанским документима XV вијека означено је постојање слоја *capita* („главари“) које су Млечани узимали у службу. Те „главаре“ зна и XX вијек. И теško је судити, када се тај слој више приближио улози класе: у XV вијеку, када су га Млечани постављали у селима, или пак у XX, када је он као и раније био сеоски главарски слој. Историја зна доста случајева заостајања друштва у хомеостасији, у стагнацији, из чега га је са тешкоћом изводило чак и страно освајање. Ј. В. Иванова више воли да говори о „традиционалности“. То је питање избора терминологије, но ако се одречемо спорења о изразима онда се види да књижа црта слику особите стагнације, врло ријетке непромијељености друштвених структура у току низа вјекова.

Шта је разлог за ту стагнацију? Сточарски (тачније: полусточарски) начин живота? Плавински терен? Посљедице турског освајања? — Може бити и једно и друго и треће. А може бити и четврто — родовско-племенском друштву својствени начин схва-

тања живота, „менталитет“, како пишу у југословенској литератури, коју смо ми почели изучава-ти тек посљедњих десетина година и чију важност, на жалост, још тако мало познајемо. Ј. В. Иванова с правом назива јавно мњење најважнијим регулатором унутрашњег живота Албанаца. Овдје ми прилазимо још једној доброј страни књиге: њеном доприносу изучавању социјалне психологије балканског друштва, Аутор изbjегава да то помене, али то не мијења ствар. Књига је пуна материјала који омогућава да се ствари слика унутрашњег живота Албанца — планинштака XIX вијека. Овдје постоје и животне ситуације, и језичка карактеристика („друштвени ауторитет јавно

изговорене ријечи“ — стр. 123), и, на крају, норме обичајног права, чије је исцрпно истраживање била основа овога рада. Користећи се овим материјалом, балканологија добија могућност за аналогију са другим друштвима на Балкану, чији је степен стагнације био такође велики.

Озбиљно замишљена и аргументована доказима, изванредно написана књига Ј. В. Иванове, на тај начин, не само што рјешава постављене проблеме већ и позива читаоца на различите аналогije. А зар то није доказ њеног успјеха?

М. М. Фрајденберг

С руског превео:
Радоман Јовановић

Митра Ђуришић, СЕДМА ОМЛАДИНСКА

Војноиздавачки завод, Београд 1973

Новембра 1973. године у издању Војноиздавачког завода изашла је монографија пуковника ЈНА Митра Ђуришића *Седма омладинска, односно Седма црногорска омладинска бригада „Будо Томовић“*, како гласи њен други наслов, дат на почетку књиге. Војноиздавачки завод, у едисији „Ратна прошлост наших народа“, објавио је до сада велики број књига, међу којима и неколико десетина монографија јединица НОВ и ПО Југославије. Монографија Митра Ђуришића једна је од бољих ове врсте. Уједно, то је и прва монографија о црногорским бригадама писана на научној основи. У Митру Ђуришићу 7. црногорска омладинска бригада наша је обрађивача, који је за њу емотивно везан као њен припадник од првих дана и који је истовремено познати војни историчар. Та емотивна везаност била је несумњиво један од основних мотива који су Ђуришића одређили да приступи обради ове, по времену настанка млађе али прослављене црногорске бригаде, а његово искуство у раду ове врсте гарант за квалитет монографије. Ђуришић се, истина, прете-

жно бавио ранијом историјом (период балканских и првог свјетског рата), али и темама из народноослободилачког рата 1941—1945. Монографија о 7. омладинској бригади му је до сада најзапаженији рад из тематике НОР-а.

Сваки историчар је свјестан колико је тешко написати монографију о било којој бригади НОВЈ, нарочито о оним тренуцима из живота и рада бригада који нијесу значили борбу а ипак су били врло значајни за борбу, прије свега кроз процес уздизања борачког и руководилачког састава и васпитања и челичења кадрова. Писати само о борбама, макар колико комплексно, недовољно је, јер су бригаде биле и прворазредна школа кадрова за ново социјалистичко друштво које се рађало. А у документима и сјећањима остали су сачувани, толико-колико сачувани, углавном само подаци о борбеним активностима јединица НОВЈ. Управо зато мало има монографија о бригадама НОВЈ. Митра Ђуришића нијесу омеле тешкоће да приступи обради 7. црногорске омладинске бригаде онако како је то објективно и субјективно било могуће.